

2023, 12 (5), 2603-2624 | Araştırma Makalesi

Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Manipülasyon: 2023 Kahramanmaraş Depremi Örneği

Ali Fikret AYDIN¹

Öz

İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte her birey aynı zamanda birer içerik üreticisi konumuna gelmiştir. Özellikle sosyal medyayla birlikte kullanıcılar tarafından çok sayıda içerik üretilmekte ve paylaşılmaktadır. Sosyal medyada denetim mekanizmasının olmaması, çoğu kez haberlerin teyit edilmeden dolaşıma sokulmasına ve yanlış bilgilerin yayılmasına yol açarak dezenformasyona neden olmaktadır. Gerçeklerin çarpıtıldığı hakikat ötesi bu çağda sahte haberlerin sosyal medyada kısa süre içerisinde büyük bir hızla yayılması, insanların algılarını değiştirerek manipülasyona yol açmaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde daha fazla yalan haber ortaya çıkmakta ve yayılmaktadır. Bunun en belirgin örneği yakın zamanda yaşadığımız Covid 19 pandemi sürecinde görülmüştür. İlk vakanın ortaya çıkmasıyla gerek dünyada gerekse ülkemizde büyük bir dezenformasyon ve manipülasyon yaşanmıştır. Hatta o dönem Dünya Sağlık Örgütü bu durumu "infodemi" terimiyle ifade edip en az salgın kadar tehlikeli olduğunu vurgulamıştır. Benzer bir durum 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta yaşadığımız büyük depremden sonra da ortaya çıkmıştır. Deprem sonrası sosyal medyada çok sayıda sahte haberin üretilmesi ya da gerçek haberlerin çarpıtılması, büyük boyutta bir dezenformasyona yol açmış ve insanlar yanlış şekilde manipüle edilmiştir. Bazı devlet kurumları ve sivil toplum örgütleri hakkında paylaşılan gerçek dışı içerikler, arama kurtarma çalışmalarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Maraş depremi sürecinde sosyal medyadaki dezenformasyonun hangi boyutta gerçekleştiğini betimlemeyi amaçlayan bu araştırma, toplumu önemli ölçüde etkileyen hassas ve güncel bir konuyu ele alması nedeniyle önem taşımaktadır.

Bu çalışmada 2023 Kahramanmaraş depremi sonrasında sosyal medyada yer almış ve teyit.org tarafından ele alınan afet sürecindeki iddialar ve bunlara ilişkin veriler ortaya konmuştur. Çalışmada betimsel analiz kullanılmış olup ilgili platform tarafından ele alınan 6 Şubat-28 Mart 2023 tarihleri arasındaki tüm içerikler incelenmiştir. Analiz sonucunda deprem sonrası dolaşıma sokulan haberlerin büyük çoğunluğunun yanlış olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Dezenformasyon, Manipülasyon, Afet, Kahramanmaraş Depremi.

AYDIN, A. F. (2023). Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Manipülasyon: 2023 Kahramanmaraş Depremi Örneği. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 12(5), 2603-2624. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1283358>

Geliş Tarihi	14.04.2023
Kabul Tarihi	23.11.2023
Yayın Tarihi	31.12.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Meslek Yüksekokulu, Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye, fikretali@hotmail.com, ORCID:0000-0003-2915-9608

2023, 12 (5), 2603-2624 | Research Article

Disinformation and Manipulation on Social Media: The Case of 2023 Kahramanmaraş Earthquake

Ali Fikret AYDIN¹

Abstract

With the spread of the Internet, every individual has also become a content producer. Especially with social media, a lot of content is produced and shared by users. The absence of a control mechanism in social media often leads to the circulation of news without confirmation and the spread of false information, resulting in disinformation. In this post-truth era where the facts are distorted, the rapid spread of fake news on social media in a short time causes manipulation by changing people's perceptions. Especially in times of crisis, more fake news emerges and spreads. The most obvious example of this has been seen in the Covid 19 pandemic process we have recently experienced. With the emergence of the first case, there has been a great disinformation and manipulation both in the world and in our country. Even at that time, the World Health Organization expressed this situation with the term "infodemia" and emphasized that it was at least as dangerous as the epidemic. A similar situation emerged after the great earthquake we experienced in Kahramanmaraş on February 6, 2023. After the earthquake, the production of a large number of fake news on social media or the distorting of real news led to massive disinformation and people were manipulated incorrectly. Unreal content shared about some government agencies and non-governmental organizations also negatively affected search and rescue efforts. This research, which aims to describe the extent of disinformation on social media during the Maraş earthquake, is important because it deals with a sensitive and current issue that significantly affects society.

In this study, after the 2023 Kahramanmaraş earthquake, the claims and data related to the disaster process, which took place in the social media and handled by Onay.org, were revealed. Descriptive analysis was used in the study, and all the contents between February 6 and March 28, 2023, which were handled by the relevant platform, were examined. As a result of the analysis, it was observed that the majority of the news circulated after the earthquake was false.

Keywords: Social Media, Disinformation, Manipulation, Disaster, Kahramanmaraş Earthquake.

AYDIN, A. F. (2023). Disinformation and Manipulation on Social Media: The Case of 2023 Kahramanmaraş Earthquake. *Journal of the Human and Social Science Researches*, 12(5), 2603-2624. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1283358>

Date of Submission	14.04.2023
Date of Acceptance	23.11.2023
Date of Publication	31.12.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assoc. Prof. Dr., Afyon Kocatepe University, Afyon Vocational School, Department of Audiovisual Techniques and Media Production, Afyonkarahisar, Türkiye, fikretali@hotmail.com, ORCID:0000-0003-2915-9608

Giriş

Son yıllarda sosyal medyanın sosyal amaçlar dışında aynı zamanda bilgi edinme, haber alma ve paylaşma mecrası olarak yoğun şekilde kullanılması, bazı dezavantajları da beraberinde getirmiştir. Sosyal medyada yer alan haberlerin herhangi denetime tabi tutulmadan ve teyit edilme ihtiyacı duyulmaksızın paylaşılması, haberin ulaştığı kitlelerin algılarının değişmesine ve yanlış şekilde manipüle edilmesine yol açmaktadır. Bazı kişiler ya da gruplar tarafından kasıtlı ve kötü niyetli olarak sahte haberler üretilmekte yahut gerçeğe dayalı bilgiler bağlamından kopartılarak sosyal medya üzerinden dolaşıma sokulmaktadır. Denetimsizliğin ve yanlış haber üretiminin ortaya çıkardığı bu dezenformasyon aynı zamanda manipülasyona da neden olmaktadır. Sosyal medyada “yankı fanusu” içinde yalnızca kendine yakın gördüğü görüşleri takip eden ve gerçeklerden bihaber olan bireyler, kendisine aktarılan yalan haberleri kendi sosyal ağlarında paylaşarak daha fazla yayılmasına sebep olmaktadır.

Özellikle kriz dönemlerinde yalan haberlerin üretilmesi ve yayılması çok daha fazla olmaktadır. Bunun örneği yakın zamanda yaşadığımız pandemi sürecinde belirgin şekilde görülmüştür. İlk vakaların ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal medyada büyük bir dezenformasyon yaşanmıştır. Benzer durum 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta yaşanan iki büyük deprem felaketi sonrasında da ortaya çıkmıştır. Deprem sonrasında çok fazla yanlış haber sosyal medya üzerinden paylaşılarak insanların yanlış şekilde manipüle edilmesine yol açmıştır. Hatta bu durum bölgede bulunan arama kurtarma ekiplerinin çalışmalarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Bu kapsamda bazı kişiler gözaltına alınmıştır. Dolayısıyla bu kriz ve afet durumlarında yaşanan dezenformasyonun büyük bir tehdit olduğu ve bununla mücadele etmek için gerek devlet gerekse sivil toplum düzeyinde gereken önlemlerin alınması gerekmektedir. Devlet düzeyinde alınan önlemlerden biri Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde kurulan Dezenformasyonla Mücadele Merkezi olmuştur. Sivil girişim düzeyinde ise doğrulukpayi.com, yalansavar.org, malumatfuruş.org gibi doğrulama platformlarının çalışmaları çok büyük önem taşımaktadır. Bu platformlardan biri olan teyit.org, Covid-19 pandemi sürecinde olduğu gibi Kahramanmaraş depremi sonrasında da sosyal medyada yer alan iddiaları araştırarak hakikati ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu çalışmada, deprem sonrasında sosyal medyada yayılan ve teyit.org tarafından tespit edilen yalan haber içeriklerine yer verilerek afet süresince ortaya çıkan dezenformasyonun ve manipülasyonun boyutlarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Sosyal Medyada Dezenformasyon

Dezenformasyon, herhangi bir çıkar elde etmek ve kitleleri yanıltmak amacıyla yanlış bilgilerin kasıtlı olarak oluşturularak paylaşılmasıdır (İlgin, 2021: 305). Dezenformasyonda bilgi kendiliğinden tahrip edilmeyip medya aracılığıyla doğru bilgi değiştirilmekte ya da çarpıtılmaktadır. Dezenformasyona uğrayan bilgi ile toplum sahte haberlerle aldatılmakta, gerçeklerin inandırıcılığı kaybettirilerek gündem oluşturulmakta ve bu gündeme göre manipüle edilmektedir (Arslan, 2022: 119; Yılmaz, 2013: 243). Günümüz dijital dünyasında özellikle sosyal medya, sahte haberlerin yayımlanması ve yayılması açısından etkin olarak kullanılan bir araç konumuna gelmiş ve dezenformasyon için elverişli bir ortam oluşturmuştur.

Sosyal medyada kullanıcıların aynı zamanda içerik üreten bir konumda olması, iletişim açısından büyük fayda sağlarken öte yandan içeriklerin kontrolsüz şekilde üretilmesine

ve böylelikle söylentilerin hızla yayılmasına neden olmaktadır. Bu durum, paylaşılan bilgilerin kontrol edilmeden ve doğruluğunun teyit edilmeden yayılması problemini ortaya çıkarmaktadır (Eroğlu ve Çakmak, 2020: 310). Sorunun çözümüne yönelik önlemler alınmadığı sürece dezenformasyonun katlanarak artması muhtemel görünmektedir.

Sosyal medyadaki dezenformasyon, günümüz dünyasında tüm ülkeleri ilgilendiren önemli bir olgudur. Toplumsal olaylarda sosyal medyada yer alan gerçeklikten kopuk bilgiler ve tartışmalar, kitlelerin yanlış şekilde yönlendirilmesine sebep olmuştur. Bireyler çoğu kez farkında olmadan kendisini dezenformasyona maruz kalan veya yapan konumda bulabilmektedir. Örneğin X platformunda (eski adıyla Twitter) dezenformasyon yapacak kullanıcı, gündemle ilgili içerik oluşturarak farklı hesaplar üzerinden uygun etiketler kullanmak suretiyle paylaşım yaptığı anda süreci başlatmış olmaktadır. Katılımın artmasıyla birlikte yanlış bilgi daha fazla yayılmaktadır. Paylaşım arttıkça takipçisi çok olan hesaplar ya da ciddi haber siteleri de habere ilgi duymakta ve katılım çok daha büyük boyutlara ulaşmaktadır (Ertem, 2019: 61-62). Özellikle çok büyük takipçi sayısına sahip popüler şarkıcılar, oyuncular, siyasilere ve sosyal medya fenomenleri de çoğu kez dezenformasyon tuzağına düşerek paylaşım yapmakta ve yalan haberin daha büyük kitlelere ulaşmasına sebep olmaktadır.

Sosyal medyanın hızı, içeriğin teyit edilmeden hızla yayılmasına olanak sağlamaktadır. Bireylerin gün içerisinde maruz kaldıkları yoğun iletişim eylemleri, doğru bilgiye ulaşma ve onu kullanma olasılığını azaltarak karar verme süreçlerini etkilemektedir. Bu sebeple sosyal medyanın bilgiyi dağıtma gücünün yadsınamaz olduğu göz önüne alınmalıdır. Haberin doğruluğunu teyit etmek ise çok karmaşık süreçleriyle araştırılması gereken bir alandır (İlgün, 2021: 307). Bu noktada haber doğrulama platformlarını takip etmek ya da onlara haberin doğruluğunu araştırmaları için öneride bulunmak, dezenformasyonu önlemek adına etkili ve önemli bir adım olabilir.

Sosyal medyadaki içeriklerin doğruluğunu veya yanlışlığını belirlemeyi güçleştiren en önemli konu fotoğraf ve videoların kullanımudur. Videolar, içeriğin doğruluğunu ya da yanlışlığını belirleme noktasında fotoğraflara nazaran daha kolay olsa da her iki unsur da sosyal medyada dolaşıma sokulduğunda büyük sorunlara yol açabilmektedir. Özellikle fotoğrafların orijinal olup olmadığını tespit etmek için, fotoğrafların EXIF bilgilerine (ne zaman çekildiği, diyafram ve iso özellikleri vb.) ulaşılabilir ya da Google'da bulunan "görsel arama motoru" ile kontrol edilebilir (Arslan, 2022: 125). Çoğu kez filmlerden, kliplerden ya da habere konu olan olaydan çok daha önce ve başka bir ortamda gerçekleşmiş olaylardan görseller kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu görüntülerin titizlikle incelenmesi ve gerçeğin ortaya çıkarılması büyük önem taşımaktadır.

Yanlış haberlerin yayılma kolaylığı, "yankı fanusu" etkisi ile de ilgilidir. Bu etki, sosyal medya kullanıcılarının yalnızca kendi görüşlerine yakın paylaşımlarla karşılaşmasını ifade etmektedir. İnsanlar kendileri ile aynı görüşteki sosyal medya hesapları ile etkileşim içerisinde olduğu için bu hesaplarda paylaşılan yalan haberlere de inanma eğilimi artmaktadır. Daha önce sıklıkla reklamcılıkta ve dijital pazarlamada kullanılan eko-odalar, zaman içerisinde siyasal arenada yol haritalarını belirlemek için de kullanılmaya başlanmıştır. Kullanıcıların yaptıkları yorumlar, paylaşımlar, beğeniler ve tepkiler üstünden filtreler uygulanmak suretiyle sınıflandırmalar yapılarak, sosyal medyada sahte haberler üretilmiştir. Bu haberlerle kitleler yanıltılarak manipüle

edilmektedir (Karagöz, 2018: 690). Kullanıcıların manipülasyona maruz kalmamaları için yankı fanuslarından çıkarak sadece kendileri ile benzer görüşte olanları değil, aynı zamanda farklı görüşteki kişileri ve kaynakları da takip etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde gerçeklerden uzaklaşarak yanlış yönlendirmelere maruz kalması söz konusu olacaktır.

Sosyal medyadaki dezenformasyon ve manipülasyonla mücadele gerek devletler gerekse kurumlar tarafından sürdürülmektedir. Avrupa Parlamentosu, dijital ortamdaki sahte haberler hususunda 2018'de kapsamlı bir politika geliştirmiş ve bireylerin daha bilinçli hale gelmesi için dijital okuryazarlık girişimlerini başlatmıştır. Yine Avrupa Komisyonu tarafından 2018 yılında dezenformasyonla mücadele için eylem planı hazırlanmış ve kamuoyunun sahte haberlerle zarar görmemesi adına tüm üye ülkelere bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Bu kapsamda Almanya da sosyal medyadaki sahte haberlerin yayılmasını önlemek için yasal değişiklikler yaparak yalan haberleri kaldırmayan sosyal medya platformlarına yaptırımlar getirmiştir (Çömlekçi ve Başol, 2019: 58). Ülkemizde de dezenformasyonla mücadele için devlet tarafından çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda 2022 yılında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde Dezenformasyonla Mücadele Merkezi oluşturulmuştur. Yine bu kapsamda 5187 sayılı Basın Kanunu 2022 yılında internet ve sosyal medyada yer alan içerikleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Manipülasyon Aracı Olarak Sosyal Medya

Kitlelerin belirlenen amaçlarla uyum içinde olmalarını sağlamak için psikolojik süreçler kullanan manipülasyon, tek taraflı bir iletişim tekniğidir. Medyada paylaşılan bilgiler çarpıtılarak, eksiltilebilir ya da abartılarak, kişilerin düşünce ve davranışlarında belli çıkarlar doğrultusunda değişiklik yaratmak amaçlanmaktadır (Özer, 2019: 215). Manipülasyonla birlikte iletişim sürecindeki alıcı ile verici arasındaki mesaj yapısına ve içeriğine müdahale edilmektedir. Bu müdahalenin temel amacı ise zihinlere yanlış fikir eklemek, fikri değiştirmek ya da fikri yönlendirmektir. Dolayısıyla manipülasyonun, rıza üretimini sağlamak için bilinçli şekilde kurgulanmış bir tür ikna olduğu söylenebilir (Elitaş, 2022: 115). İkna sürecinde farklı teknikler uygulanmak suretiyle algıları yönlendirilen kişiler, gerçeklikten uzak kanaatlere varabilmektedir. Daha sonra bunun davranışlara yansımaları çoğu kez olayları tehlikeli boyutlara taşıyabilmektedir.

Manipülasyondaki en önemli kural, gerçek amacın saklı tutulmasıdır. Bu kuralı işletebilmek adına ise genellikle yalan söyleme, duygu sömürüsü yapma, mağdur rolü oynama, aşağılama, duygusal şiddet, mahrum bırakma ve suçluluk duygusu yaratma gibi stratejilere başvurulmaktadır (Björnsson, 2016: 637-653). Olaylara ve ortamdaki şartlara bağlı olarak farklı stratejiler kullanılırken bazen de tüm stratejiler tek bir durumda uygulanabilmektedir.

Manipülasyona başvuran kişi ya da kurumlar, sadece tek yönlü bilgi aktararak rakiplerinin veya hedef kitlenin kararlarını etkilemeye çalışmaktadır. Özellikle manipülasyona sıkça başvuran politik iktidarlar, medyayı kontrol altına almaya çalışarak muhalif sesleri kesmeye çalışmaktadır. Çoğu kez ana akım medyanın tek sesli yayın yapması, bazı kişilere ya da örgütlenmelere sorgulama olanağı tanımamaktadır. Sürekli olarak tek yönlü bilgi bombardımanına maruz kalan kitle, kendisine sunulan içeriklere itibar etmek zorunda kalmakta (Toktay, 2019: 43) ve böylelikle kendisine iletilen bu yanlış bilgiler doğrultusunda yanlış birtakım fikirlere sahip olabilmektedir.

Baskı gücüyle yönetilen toplumlarda manipülasyon gerekli olmayıp, daha çok bireysel özgürlükleri önceleyen ve liberal demokrasinin hakim olduğu toplumlarda geçerlidir. Bu tip toplumsal sistemlerde, rıza üretimine olanak sağlayan en önemli araç medya olmaktadır (Güler, 2018: 77). Kamuoyunun yalan haberlerle ve kışkırtmalarla manipüle edilmesi, günümüz dijital toplumunda çözülmesi gereken önemli bir sorundur (Bradshaw ve Howard, 2018: 23).

Günümüzde geleneksel medyanın yanı sıra özellikle sosyal medyanın manipülasyon için uygun bir ortam sağladığı söylenebilir. Herhangi bir denetimin olmadığı sosyal medyada, isteyen herkes gerçek kimliğini yansıtmayan hesaplar oluşturarak belirli kesimlerin çıkarları doğrultusunda sahte içerikler oluşturmaktadır. Daha sonra teyit edilmeden paylaşılan bu içeriklerin birden fazla sosyal ağda dolaşıma sokulması yanlış bilginin hızla yayılmasına ve kullanıcıların manipüle edilmesine yol açmaktadır. Özellikle dijital manipülasyon yoluyla fotoğraf ve video gibi görsel içeriklerde bazı değişiklikler yapılabilmekte ve inandırıcı bir etki yaratabilmektedir. Bu durum, insanların paylaşılan içeriklere daha çabuk inanmasına ve bazen de şiddete varan tepkilerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla her paylaşılan içeriğin doğru olarak kabul edilmemesi, şüpheyle yaklaşılması ve doğrulama platformlarının araştırmalarına bakılarak hareket edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Yalan haber sorunu yalnızca sosyal medya kullanıcılarının ya da küçük grupların ürettiği bir problem olmayıp, ana akım medya, çok uluslu şirketler veya troller de dezenformasyon amacıyla sahte haberleri yaymaktadır. Dolayısıyla sosyal medya bir yandan haber yapılabilen bir ortam halini alırken öte taraftan yalan bilgilerin ve söylentilerin çok çabuk yayıldığı bir alan haline gelmektedir (Kiraz, 2019: 12). Bu sebeple kullanıcıların bir haberi paylaşmadan önce doğru olup olmadığını kontrol etmeleri gerekmektedir.

Sosyal medyada birden fazla teknikle manipülasyon yapılabilmektedir. Örneğin; görüntüler üzerinde oynama yapılmakta, yazılı metinler eksik verilerek bağlamından koparılabilen, ifadeler başka anlamlar yüklenebilmekte, yanlış istatistikler ve rakamlar verilebilmekte, sahte hesaplar açılarak yanlış bilgiler paylaşılmakta, kişiler üzerinde korku ve endişe hissi oluşturacak paylaşımlarda bulunulmakta ve sahte kampanyalar düzenlenerek kullanıcılar tuzağa düşürülebilmektedir (Aydınalp, 2019: 99-100). Bütün bu teknikler karşısında bireylerin paylaşılan içeriklere daha eleştirel ve şüpheci şekilde yaklaşması, dezenformasyonun ve manipülasyonun önlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Sosyal medyada manipülasyona sebep olan bir aktör de "trol" olarak adlandırılan ve kitleleri manipüle etmek için yalan bilgi yayan kişilerdir. Bu aktörler özellikle toplumu yakından ilgilendiren konular üzerinde toplumun algısını sosyal medya üzerinden yönlendirme amaçlı birtakım hesaplar oluşturabilmektedir. Bu hesaplar, sosyal medyada bilinçli şekilde sahte bilgiyi dolaşıma sokarak insanları yanlış şekilde manipüle etmektedir. Trollerin sosyal medyada belirlenmiş stratejilere uygun hareket etmesi algının hangi yöne doğru yönetileceğini de belirlemektedir. Paylaşılan bilgilerin ve yönlendirmelerin inandırıcılığı hesapların gerçek bir hesap görünümünde olmasından kaynaklanmaktadır. Masum bir şekilde gerçekleştiriliyor gibi görünse de olumsuz bir müdahale söz konusudur ve etkisinin ne olacağı öngörülememektedir (Ertem, 2019: 64; Kınay ve Atalay, 2021: 58). Dolayısıyla sosyal medya trolleri ile başa çıkabilmek ve onların tuzağına düşmemek için acele hareket edilerek paylaşım

yapılmaması ve daha temkinli davranılması gerekmektedir.

Dezenformasyonun özellikle sosyal medya aracılığı ile etki gücünü artırması ve kitlelerin bu haberlere inanarak manipüle edilmesi, yalan haberlerle mücadelenin ne şekilde yapılacağına ilişkin tartışmaları da gündeme getirmiştir. Bu süreçte özellikle sosyal medyadaki iddiaları araştıran doğrulama platformları ortaya çıkmıştır (Aydın, 2020: 80). yalansavar.org, dogrulukpayi.com, malumatfurus.org ve teyit.org gibi platformların dezenformasyonla ve manipülasyonla mücadelede kritik bir role sahip olduğu söylenebilir.

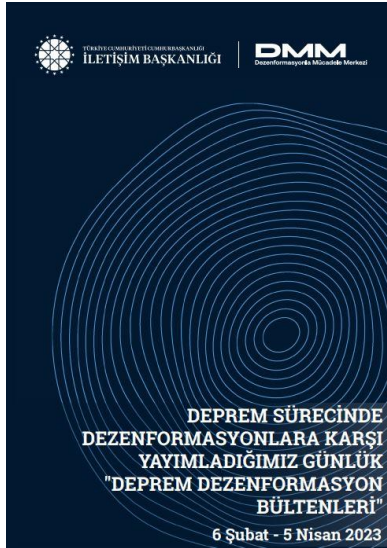
2023 Kahramanmaraş Depreminde Sosyal Medya Dezenformasyonu ve Manipülasyon

Tarih boyunca büyük depremler yaşayan ülkemiz, yüksek sismik aktif Anadolu plakası üstünde yer almaktadır. Türkiye’de, 1900’den bugüne kadar 7’nin üzerinde 20 deprem yaşanmıştır. Bu durumdan dolayı Türkiye, depremler nedeniyle zarar gören ülkeler sıralamasında üst sıralarda bulunmaktadır. Ülkemizde 1900-2023 yılları arasında can kaybı ve hasar ile sonuçlanan 269 deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerde can kaybı ve ağır hasar yönünden en büyük depremlerin sırasıyla 2023 Kahramanmaraş, 1939 Erzincan ve 1999 Gölcük merkezli Marmara Depremleri olduğu görülmektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023: 6).

6 Şubat 2023 tarihinde, Türkiye saati ile 04.17’de ve ardından 13.24’te merkez üssü Kahramanmaraş’ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde iki farklı deprem olmuştur. İlk deprem yerin 8,6 kilometre ikinci deprem ise 7 kilometre derinliğinde meydana gelmiştir (Tüysüz, 2023). Depremin moment büyüklüğü (Mw), Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü (KRDAE) ve İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından 7.7 ve Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırma Dairesi (USGS) tarafından 7.8 olarak açıklanmıştır (Eyübagil vd., 2023: 162). Deprem, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerini kapsayan geniş bir alanda hissedilmiştir (TÜRKNONFED, 2023). Bu bölgelerde bulunan 11 ilimizde büyük can ve mal kayıpları yaşanmıştır (Aydın Özudođru, 2023: 2).

Bu büyük felaket sonrasında devlet kurumları başta olmak üzere bütün sivil toplum örgütleri ve tüm dünyadan gelen yardım ekipleri yaraları sarmaya çalışırken sosyal medya üzerinden yoğun bir dezenformasyon ve buna bağlı olarak manipülasyon faaliyetleri yürütülmeye başlanmıştır. Benzer bir durum 2020’de yaşadığımız pandemi döneminde de ortaya çıkmıştı. O zaman da olayın başlangıcından itibaren yalan haberler hızlı bir şekilde sosyal medyada yer almıştı. O dönemki dezenformasyon nasıl ki salgın ile mücadeleye en çok zarar veren konulardan biriye, aynı şekilde deprem sonrasındaki bu bilgi kirliliği ve manipülasyon da afetle mücadeleyi sekteye uğratmıştır. Kurtarma çalışmaları devam ederken bazı devlet kurumlarını ve sivil toplum örgütlerini hedef alan sahte haberler, insanların doğru haber alma ihtiyaçlarını engelleyerek yanlış yönde manipüle edilmelerine yol açmıştır. Hatta yeni çıkan dezenformasyon yasası kapsamında, afet sürecinde sosyal medyada yalan ve yanıltıcı bilgi paylaşan kişiler gözaltına alınmıştır. Öte yandan Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesindeki Dezenformasyonla Mücadele Merkezi tarafından deprem sürecinde ortaya çıkan dezenformasyona karşı günlük “Deprem Dezenformasyon Bültenleri” yayımlanmıştır. Bu bültenlerde yalan haberler ve gerçeklere yer verilmiştir.

Daha sonra 6 Şubat-5 Nisan 2023 tarihleri arasındaki tüm haberler tek bir bültende toplanarak paylaşılmıştır.

Görsel 1. Deprem Dezenformasyon Bültenleri

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı

Bilgi akışının kesintisiz ve yoğun olduğu bu dönem, yapılan habercilik faaliyetlerine ilişkin tartışmaları da kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir. Bir yanda içeriklerde yer alan bilgilerin ve içeriği destekleyici fotoğraf, video gibi öğelerin gerçekliğine, diğer yanda da içerik sunumlarının doğruluğuna yönelik sorgulamalara başlanmıştır. Önceden yaşanmış depremlere ait görüntülerin yeniymişçesine sunulduğu, asılsız bilgilerin haberleştirildiği, var olan gerçekliğin gizlendiği, uzman olmayan kişilerden görüş alındığı habercilik faaliyetleri ile karşılaşılırken, bağlamdan koparma, çarpıtma, hatalı ilişkilendirme manipülasyon gibi etik dışı haber örneklerine de rastlanmıştır. Ayrıca ötekileştirici, kışkırtıcı ve nefret içeren bir haber dili ile oluşturulan içerikler de okur/izleyici ile paylaşılmıştır (Maden, 2023: 407).

Kahramanmaraş merkezli deprem hakkında 30 bin tweeti analiz eden “Ortadoğu’da Dijital Otoriterlik” kitabı yazarı, Katar Hamad Bin Khalifa Üniversitesi’nden Doç. Dr. Marc Owen Jones’a göre deprem merkezli paylaşımlarda potansiyel bir manipülasyon söz konusu. Jones, dezenformasyon ve manipülasyona konu olan paylaşımların depremden önce Batılı ülkelerin “Türkiye’den büyükelçilerini geri çektiğine” dair asılsız iddialar üzerine başlatıldığı tespitinde bulundu. Buna göre; söz konusu iddiayı öne süren düzinelerce aynı tweet dolaşıma sokuldu, binlerce kez paylaşıldı ve retweetlendi. HAARP iddialarını destekleyen paylaşımlarda birçok kişinin, bunun “NATO’nun Finlandiya ve İsveç’in üyeliğini engellediği için Türkiye’yi cezalandırmanın bir yolu olduğu” fikrine inandığına dikkat çeken Jones, HAARP komplosu ve büyükelçiler üzerinden öne sürülen paylaşımları yayan hesapların sadece 2 ay gibi kısa sürede oluşturulduğunun tespit edildiğini kaydetti (Güngör, 2023).

Deprem sonrasında dezenformasyon ve manipülasyon faaliyetlerinin bazı amaçlara

sahip olduğu görülmektedir. Bu amaçlar aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Göksun, 2023):

- Afet döneminde insanların korkularını ve endişelerini sömürerek kitleleri yanlış manipüle etmek.
- Depremın gerçek boyutu ve kapsamı ile ilgili kişilerin doğru bilgiye ulaşmasını önlemek. Böylelikle bireylerin özgür şekilde karar almalarını engellemek.
- Devletin krize müdahale etmede aciz kaldığı algısını oluşturarak, kamuoyunda hem devlete hem de bazı kurumlara karşı güvensizlik hissini yaratmak.
- Sahte bilgileri daha çok yayarak, arama-kurtarma ve yardım çalışmalarını engellemek.
- Toplumsal direnci kırmak amacıyla toplumda kaos ve korku oluşturarak belirli çıkarlar doğrultusunda insanları yanlış yönlendirmek.

Amaç ve Yöntem

İnsanların haber alma ihtiyacı olağan üstü durumlarda ya da doğal afet gibi kriz dönemlerinde daha çok artmaktadır. Söz konusu dönemlerde bilgi akışı çok fazla olduğu için dezenformasyon faaliyetlerinde de büyük artış yaşanmaktadır. Özellikle bu zamanlarda doğru bilgiye ulaşmak ve hakikatin çarpıtılmadan kamuoyuna ulaştırılması büyük önem taşımaktadır. Yakın zamanda yaşadığımız pandemi sürecinde bunun ne kadar kritik önemde olduğu görülmüştür. Salgının çıktığı andan itibaren özellikle sosyal medya başta olmak üzere medyada büyük bir bilgi kirliliği ortaya çıkmıştır. Hatta Dünya Sağlık Örgütü pandemi sürecinde ortaya çıkan dezenformasyonun ciddi boyutlara ulaştığını “infodemi” terimini kullanmak suretiyle vurgulamış ve en az salgın kadar tehlikeli olduğunu belirtmiştir.

Yine başka bir olağan üstü durumun yaşandığı ve 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş depremi sonrasında da tıpkı pandemi döneminde olduğu gibi çok fazla sahte haber dolaşıma girmiş ve insanları yanlış şekilde manipüle etmiştir. Afet sürecinde ortaya çıkan yalan haberlerin çoğunlukla sosyal medyada üretildiği ve yayıldığı görülmüştür. Bu süreçte özellikle bazı devlet kurumları ve sivil toplum örgütleri hedef haline getirilerek sosyal medya üzerinden yanlış bilgiler paylaşılmıştır. Bu çalışmada, deprem sonrasında sosyal medyada dolaşıma sokulan yalan haber içeriklerine yer verilerek afet döneminde ortaya çıkan dezenformasyonun hangi boyutlara ulaştığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analize başvurulmuştur. Bu analiz, derinlemesine analize ihtiyaç duyulmayan verileri işlemek için kullanılmaktadır (Karataş, Z., 2017: 75). Bu kapsamda veri toplamak için doküman incelemesi yapılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular ile ilgili bilgi içeren yazılı, görsel vb. materyallerden elde edilen verilerin bir araya getirilerek yorum yapmayı kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 140).

Çalışmada, ülkemizde faaliyet gösteren teyit.org adlı doğrulama platformu tarafından 2023 Kahramanmaraş depremi sonrasında sosyal medyada paylaşılan iddialara yönelik

yapılan inceleme sonuçları ile ilgili veriler, “haber inddiası”, “analiz sonucu” ve “yanlış haber türü” kategorileri çerçevesinde ortaya konmuştur. Bununla birlikte araştırmanın konusuyla ilişkili olduğu için “manipülasyon” kategorisine giren iddialar ayrıca ele alınmıştır. Çalışma kapsamında ilgili platform tarafından ele alınan 6 Şubat-28 Mart 2023 tarihleri arasındaki tüm iddialara yer verilmiştir. Söz konusu platform, sosyal medyanın gündeminde yer alan şüpheli iddiaları inceleme konusu yapmasından dolayı seçilmiştir.

Bulgular

Ülkemizde faaliyet gösteren doğrulama platformu teyit.org (2023), 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi sonrasında sosyal medyada çok sık yer alan iddiaları ele alarak sahte içerikleri belirlemiştir. Bu içeriklerin aynı zamanda geleneksel medyada da paylaşıldığı görülmüştür. Özellikle kriz dönemlerinde ortaya çıkan bu dezenformasyon sorunu ile mücadele edebilmek ve sosyal medya okuryazarlığını artırmak amacıyla teyit.org, önemli çalışmalar yürütmektedir.

teyit.org platformu ele aldığı iddiaları belirli aşamalardan geçirdikten sonra, bu iddialara ilişkin dört farklı sınıflandırma yapmaktadır. İncelenen iddianın doğru olması durumunda “Doğru” , yanlış olması halinde ise “Yanlış” etiketi kullanılmaktadır. “Karma” ifadesi ele alınan iddianın hem doğru hem de yanlış bilgiler kapsadığını ifade ederken, “Belirsiz” etiketi ise iddiayı herhangi bir sonuca ulaştıracak verilerin yetersiz olduğuna işaret etmektedir.

Teyit.org yanlış etiketlere sahip haberleri değerlendirdikten sonra bunların hangi yanlış haber türüne ait olduğunu ortaya koymaktadır. Bu türler ise yanlış bilgi konusunda çalışmalar yürüten First Draft tarafından ortaya konmuş ve teyit.org platformunda Foça (2019) tarafından Türkçeye çevrilerek paylaşılmıştır. Bu türlere ve açıklamalarına tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Yanlış Bilgi Türleri (Foça, 2019)

Yanlış Bilgi Türleri	Açıklama
Hatalı İlişkilendirme	Bir olayla ilişkili paylaşılan fotoğraf, video, alıntı veya haber başlıklarının aslında farklı bir durumu yansıtmaması
Çarpıtma	Gerçek anlamından sapılarak yanlışla sürüklenme/yönlendirme
Uydurma	Gerçeklikten kopuk ve tamamen üretilmiş içerikler
Manipülasyon	Bilginin seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla değiştirilmesi
Bağlamdan Koparma	Doğru bilginin, içinde bulunduğu olay örgüsünden koparılması ve başka bir anlatı içinde sunulması
Taklit	Bir kişi ya da kurumun benzerini oluşturan içerikler veya hesaplar
Parodi	Kullanıcılarla dalga geçmek amaçlı hazırlanan ve onları yanıltma potansiyeli olan içerikler

Deprem sonrasında sosyal medyada ortaya atılan iddiaların analiz sonuçları ve yukarıdaki yanlış bilgi türleri çerçevesinde hangi kategoriye girdiği tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Kahramanmaraş Depremi Sonrası Sosyal Medyada Paylaşılan İddialar
(Tablo, teyit.org sitesinde yer alan bilgilerden derlenerek oluşturulmuştur)

Haberin İddiası	Analiz Sonucu	Yanlış Haber Türü
Videonun 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminden olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Simpsonların 6 Şubat 2023 Güneydoğu depremini bildiği iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Sakarya'da 6 Şubat 2023'te deprem meydana geldiği iddiası	Yanlış	Uydurma
Malatya'da yıkılan Trend Garden Residence isimli binanın üç yıllık olduğu iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Yıkılan binanın 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminden olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Görseledeki sitenin AFAD'ın resmi yardım sitesi olduğu iddiası	Yanlış	Uydurma
Adana Havalimanı'nın uçuşlara kapatıldığı iddiası	Yanlış	Uydurma
AFAD'ın Türkiye'de fay hatlarının gittikçe yayıldığını açıkladığı iddiası	Yanlış	Uydurma
Kızılay ve AFAD'ın ikinci el giysi yardımı kabul etmediği iddiası	Doğru	
Videonun Adana'daki tsunamiyi gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Türkiye'deki depremin ardından yaşanan nükleer patlamayı gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
THY'ye ait insani yardım uçaklarının dönüştürülüp vatandaşları taşıdığı iddiası	Yanlış	Uydurma
Numaraların AFAD'a ait olduğu iddiası	Karma	
Videonun Türkiye'deki depremin ardından Kabe'de okunan duayı gösterdiği iddiası	Yanlış	Manipülasyon/ Uydurma
Malatya'da bir yıllık binanın depremde yıkıldığı iddiası	Doğru	
Fotoğrafın 6 Şubat 2023 Güneydoğu depreminden sonra çekildiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Twitter hesaplarının Ahbap'ın resmi hesapları olduğu iddiası	Yanlış	Taklit
Videodaki ışıkların HAARP nedeniyle oluştuğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Türkiye'deki deprem için Azerbaycan'dan gelen yardım araçlarını gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Görüntülerin Kahramanmaraş'ın depremden önce ve sonrasını gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme/ Çarpıtma
Araç içinde uyumanın karbonmonoksit zehirlenmesine sebep olacağı iddiası		Karma
6 Şubat depremlerinden sonra Türkiye'nin üç metre kaydığı iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Depremzedelerin T.C. kimlik numarasıyla ilaç alabildiği iddiası	Doğru	
Milano Başkonsolosluğu'nun deprem yardımları için yalnızca Diyanet Vakfı'nı gösterdiği iddiası	Yanlış	Bağlamdan Koparma
Videodaki kişinin AK Parti Kahramanmaraş Milletvekili Habibe Öçal olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Ece Ünür'in "Haluk Levent ve Oğuzhan Uğur, cumhurbaşkanından daha çok ülkeyle ilgileniyor" dediği iddiası	Yanlış	Uydurma
Videonun Türkiye'deki depremlerden olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme

Kahramanmaraş depreminin dünyanın en büyük kara depremi olduğu iddiası	Yanlış	Çarpıtma
NATO ülkelerinin yaptığı tatbikatta deprem sonrası Türkiye'yi işgale hazırladıkları iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Depremzedelerin otellere yerleştirilmeden önce AFAD'a başvurmaları gerektiği iddiası	Doğru	
AFAD'ın Tuborg ve Efes logolu polarları kabul etmediği iddiası	Yanlış	Uydurma
Darülaceze'nin depremzede çocuklar için gönüllü anne aradığı iddiası	Yanlış	Uydurma
Dua eden bulutların Kahramanmaraş depremi ile alakalı olduğu iddiası	Yanlış	Manipülasyon
Enkazdan çıkan kişiye fazla su verilmesi halinde ölebileceği iddiası	Yanlış	Çarpıtma
2010 Haiti depremi sonrası kaybolan çocukları UNICEF'in kaçırdığı iddiası	Yanlış	Uydurma
Deprem bölgesine yardım götürülen Fenerbahçe trının yağmalandığı iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme/ Uydurma
Salgın hastalıkları önlemek için enkazların üzerine çamaşır suyu atılabileceği iddiası	Karma	
Jeoloji Profesörü Cenk Yaltrak'ın depremin şiddetinin 11 olduğunu söylediği iddiası	Yanlış	Uydurma
Video Türkiye'deki depremde mi kaydedildi?	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Katar'ın Dünya Kupası gelirlerini Türkiye'ye bağışladığı iddiası	Yanlış	Çarpıtma
İzmir'de valiliğin deprem yardım trının pankartının zorla söküldüğü iddiası.	Karma	
Fotoğrafın Gaziantep'te yağma yaparken dövülen Suriyeliyi gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Hindistan'ın Türkiye'ye yardımlarını gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
ABD'li petrol şirketinin Kahramanmaraş'ta petrol ararken depremi tetiklediği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme/ Uydurma
Videonun Burak Özçivit'in deprem bölgesindeki çalışmalara katıldığını gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Kahramanmaraş'ta depremden sonra volkanik aktivite meydana geldiği iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Fotoğrafın Hatay'da "devlet yok, açlıktan ölüyoruz" diyen kişiyi gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Kulağı kesilen kişinin deprem bölgesindeki yağmacılardan biri olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Jordi Diaz'ın Türkiye depremlerinin, Japonya depreminden 30 kat şiddetli olduğunu söylediği iddiası	Yanlış	Bağlamdan Koparma
Fotoğrafın Kahramanmaraş depremleri sonrasına ait olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Süleyman Soylu'yu Kahramanmaraş depremi sonrası gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun yardım bahanesiyle Suriyelileri Türkiye'ye taşıyan kaçakçıları gösterdiği iddiası.	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
İsraili ekibin deprem bölgesinden ayrıldığı iddiası	Karma	
Videonun Kahramanmaraş depremlerinden sonra çekildiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Fotoğrafın deprem sonrası Kızılay başkanının fabrika ziyaretini gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
ÖSO komutanının deprem sonrası Suriyelilerle ilgili Türkiye'ye seslendiği iddiası	Yanlış	Uydurma
Kamu bankalarının Ahabap'a yapılan yardımları AFAD'a aktardığı iddiası	Yanlış	Uydurma
Enkazdan çıkan fotoğrafın depremden etkilenen bir aileyi gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Fotoğrafın Macaristan Başbakanının kızını gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme/ Uydurma

		Çarpıtma
Haluk Levent'in bir özel uçakta çekilen fotoğrafının güncel olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Kahramanmaraş'taki deprem sonrası kaydedildiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun deprem bölgesine konteyner ev taşıyan treni gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Twitter hesabının Kenan İmirzaloğlu'na ait olduğu iddiası	Yanlış	Taklit
Çinli arama kurtarma görevlisini gösteren fotoğrafların yapay zekayla üretildiği iddiası	Yanlış	Manipülasyon
6 Şubat depremlerinde Hatay'ın Erzin ilçesinde hiçbir binanın yıkılmadığı iddiası	Doğru	
Prof. Dr. Cenk Yaltrak'ın 6 Şubat depremlerinden sonra "İstanbul'da 2026'ya kadar deprem olacak" dediği iddiası	Yanlış	Bağlamdan Koparma
Videodaki Atatürk büstlü aracın depremzedelere yardım götürdüğü iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
@hknural hesabının Hakan Ural'a ait olduğu iddiası	Yanlış	Taklit
Deprem için yapılan yardımların vergiden düşüleceği iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Videonun Babala TV ekibinin yardım merkezinde film izlediğini gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme/ Çarpıtma
Süleyman Soylu'nun 2019'da koordine ettiği deprem tatbikatının yapıldığı otelin yıkıldığı iddiası	Doğru	
Videonun İspanyol askerinin Türkiye'de asayişini sağlamak için devriye gezdiğini gösterdiği iddiası	Yanlış	Bağlamdan Koparma
Videodaki köpeğin deprem sonrasında kurtarıldığı iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Uzaydan gönderilen titanyum çubuklarla deprem yaratıldığı iddiası	Yanlış	Uydurma
Cengiz Holding'in 3 milyar TL'lik yatırımına devlet teşviki verildiği iddiası	Doğru	
Videonun Filistinli vekilin deprem taziyeye mesajına verilen tepkiyi gösterdiği iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Süleyman Soylu'nun sadece İstanbul depremi için hazırlık yapıldığını söylediği iddiası	Yanlış	Bağlamdan Koparma
A Haber'in yayında Kahta ilçesini Adıyaman kent merkezi gibi gösterdiği iddiası	Yanlış	Çarpıtma
İsrail'deki Türkiye haritasının depremleri öngördüğü iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Fotokapan görüntüsünün Kahramanmaraş depremlerinden olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Bakan yardımcısı Birpınar'ın "sismik izolator" paylaşımı yaptığı iddiası	Doğru	
Fotoğraftaki kişilerin Ahab tarafından dolandırıldığı iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme/ Bağlamdan Koparma
Fotoğrafların 20 Şubat'taki depremden önce Suriye'de çekildiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Hırsızlık yaptığı belirtilen kişiyi gösteren fotoğrafın Kahramanmaraş'tan olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Elazığ Valisiyle Süleyman Soylu'nun konuşmasının güncel olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Meral Akşener'in deprem bölgesindeki videosunun güncel olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Kahramanmaraş depremleri sırasında çekildiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videodaki siyah çizgilerin titanyum oklarla Hatay'ın vurulma anını gösterdiği iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Karot testinin sağlam binalara zarar verdiği iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Lütfü Savaş'ın yurttaşlarla tartışmasını gösteren videonun güncel olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme

Depreme namaz kılariken yakalanan kişileri gösteren videonun Türkiye'den olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Tunç Soyer'in depreme tedbir için sokakta Atatürk heykeli dolaştırdığı iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme/ Uydurma
Bülent Ecevit'in 17 Ağustos depreminde afet bölgesine günler sonra gittiği iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Havaalanındaki videonun 6 Şubat depremleri sırasında çekildiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
A Haber'in laiklik sloganını kestiği yayının güncel olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
"Siyasi başkan istemiyoruz" sloganı atılan görüntülerin güncel olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Görseldeki tweetin Oğuzhan Uğur'a ait olduğu iddiası	Yanlış	Manipülasyon
Videonun depremden önce Hatay'da çekildiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
İnsanların kaçışını gösteren görüntülerin Türkiye'deki depremlerde çekildiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Suriyelilere 10 bin TL'lik nakdi yardım kuyruğundan olduğu iddiası	Yanlış	Çarpıtma
Kız çocuğunu gösteren videonun güncel olduğu iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
"Tüm kredi kartları geçerlidir" yazan Kızılay çadırı fotoğrafının gerçek olduğu iddiası	Yanlış	Manipülasyon/ Parodi
Videonun Türkiye'deki deprem enkazını gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Hatay Defne'deki ağır hasarlı binaya az hasarlı raporu verildiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Kılıçdaroğlu'nun cami önünde açıklama yaptığını gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme/ Uydurma
Videonun deprem bölgesinde konut inşasına başlandığını gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Kılıçdaroğlu'nun deprem bölgesinde "bozkurt" sloganıyla karşılandığını gösterdiği iddiası	Yanlış	Hatalı İlişkilendirme
Tablonun depremin bölgesel şiddetini gösterdiği iddiası	Yanlış	Uydurma
Süleyman Soylu'nun deprem sonrası güncel halini gösterdiği iddia edilen fotoğraf	Yanlış	Manipülasyon

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta yaşanan depremden sonra sosyal medyada paylaşılan iddialara bakıldığında 96 tanesinin yanlış, 8 tanesinin doğru ve 4 haberin ise karma olduğu tespit edilmiştir. Yanlış haber türleri incelendiğinde 45'inin hatalı ilişkilendirme, 14'nün uydurma, 3'nün taklit, 14'nün çarpıtma, 1 tanesinin manipülasyon/uydurma, 4'ünün hatalı ilişkilendirme/uydurma, 3'ünün bağlamdan koparma, 3'ünün hatalı ilişkilendirme/çarpıtma, 1'inin hatalı ilişkilendirme/bağlamdan koparma, 1 tanesinin manipülasyon/parodi ve 4'ünün de manipülasyon kategorisinde olduğu görülmektedir. Araştırma konusuyla ilişkili olması sebebiyle manipülasyon

türündeki iddialardan bahsedilecektir.

Tablo 3. Yanlış Bilgi Türlerinin Dağılımı

Yanlış Bilgi Türleri	Sayı
Hatalı İlişkilendirme	45
Çarpıtma	14
Uydurma	14
Manipülasyon	4
Bağlamdan Koparma	3
Taklit	3
Manipülasyon/Parodi	1
Manipülasyon/Uydurma	1
Hatalı İlişkilendirme/Uydurma	1
Hatalı İlişkilendirme/Çarpıtma	3
Hatalı İlişkilendirme/Bağlamdan Koparma	1

Manipülasyon türündeki iddialardan ilkinde sosyal medyada paylaşılan bir videoya göre, Kahramanmaraş'ta yaşanan depremlerin ardından Kabe'de Türkiye için dua edildiği ifade edildi. 7 Şubat 2023 tarihli bir paylaşımında Kabe görüntüsü ve Arapça sözcüklerin duyulduğu bir ses yer almıştır. Fakat Videodaki ses kaydının en erken 2016'dan beri dolaşımında olduğu, sesin birçok farklı görüntüye montajlandığı ve duanın içinde Türkiye geçse de Kabe'de okunduğuna dair bir kanıt olmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu iddianın aynı zamanda uydurma türünde olduğu da görülmüştür (Arabacı, 2023).

Kâbe de Türkiye için yapılan dua.

Allah'ım bizleri affet bağışla ve merhamet et.Kabrin ve ölümün,dehşetin azabından koru.Rabbim bizler hata ettik sana haddinden fazla isyan ettik.Affeyle bizleri sen affedersen affı seversin Allahım kardeşlerimize yardım et can kaybımız artmasın.

00:11:34 - 7 Şub 2023 - 39,1 B Görüntülenme

101 Retweet 7 Alıntı Tweetler 494 Beğeni

Görsel 2. Deprem Sonrası Kabe'de Türkiye İçin Dua Edildiğine Dair Manipülasyon Haber

Bir başka manipülasyon haberde ise Kahramanmaraş depremi ile ilişkili olarak dua eden bulutların ortaya çıktığı iddia edildi. Ancak, tersine yapılan görsel arama sonucunda videonun dijital ortamda montaj yöntemiyle hazırlandığı, videodaki montaj için kullanılan görselin orijinalinin 16. yy'da yaşamış Alman Ressam Albrecht Dürer'e ait bir çizim olduğu, aynı görselin farklı olaylarda da dolaşıma girdiği ve videonun Kahramanmaraş depremi ile bir alakasının olmadığı ortaya çıkmıştır (Yıldız, 2023).

Görsel 3. Dua Eden Bulutların Kahramanmaraş Depremi ile İlişkili Olduğuna Dair Manipülasyon Haber

Manipülasyon haberlerden diğeri ise Çinli arama kurtarma görevlisinin bulunduğu fotoğrafların yapay zeka tarafından üretildiği iddiasıdır. Çin’den gelen arama kurtarma ekipleri arasında yer alan bir görevlinin, Müslüman olduğunu gösterdiği iddiasıyla elinde Kuran tutarken ve camide çekilmiş fotoğrafları haber sitelerinde ve sosyal medyada çokça paylaşıldı. Ancak BirGün gazetesi söz konusu fotoğrafların gerçek değil, yapay zeka ile üretildiğini öne sürdü (Kılıç, 2023).

Yalan haberin böylesi: Çinli kurtarıcıyı yapay zekayla Müslüman yaptılar!

Yapay zeka kullanılarak oluşturulan sahte görsellerle, deprem sonrası arama-kurtarma çalışmaları için Çin'den Malatya'ya gelen Jun Cang isimli kişinin Müslüman olarak "Yusu" adını aldığı iddia edildi. Bu yalan haber, Yeni Şafak, Sabah ve Türkiye gibi gazetelerin yanı sıra TRT Haber ve Diyanet TV tarafından da topluma gerçeğe gibi sunuldu. Ülke TV, bu iğrençe haber bülteninde yer verdi.

Görsel 4. Çinli Arama Kurtarma Görevlisinin Olduğu Fotoğrafların Yapay Zekayla Üretildiğine İlişkin Manipülasyon Haber

Haberde iddia edildiği gibi görsellerde görünen kişilerin yapay zeka ile üretilmediği ve gerçekte var olduğu tespit edilmiştir. Fotoğraftaki Çinli Cang, ailesinin zaten Müslüman olduğunu, enkazdan çıkardığı Kur'an'ın fotoğrafını çekerek Müslüman olan büyükannesine gönderdiğini belirtmiştir. Hatta Cang arama kurtarma çalışmalarında gittiği her camiden fotoğraflar çekerek büyükannesine gönderdiğini aktarmıştır. Başka bir manipülasyon haberde, Babala TV kurucusu Oğuzhan Uğur'un X (eski adıyla Twitter) hesabından, "Ortada devlet mevlet yok. Bir tek Haluk Levent'in #ahbap var" sözleriyle paylaşım yaptığı iddia edilerek bununla ilgili bir görsel dolaşıma sokuldu (Güngör, 2023).

Görsel 5. Babala TV kurucusu Oğuzhan Uğur'un Paylaştığı İddia Edilen Tweet

Görseldeki kullanıcı adı, mavi tik işareti, tarih ve saat gibi detayların incelenmesi neticesinde tweetin montaj olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Oğuzhan Uğur böyle bir paylaşım yapmadığını açıklamıştır.

Manipülasyon/Uydurma türündeki bir haberde ise Kızılay Başkanı Kerem Kınık'ın "*Tüm Kredi kartları geçerlidir*" yazan çadırın önünde poz verdiği iddia edildi. Fotoğrafın iki ayrı görselin birleştirilmesiyle oluşturulduğu, fotoğraftaki çadırın 2019 yılındaki bir iftar etkinliğinden olduğu ve orijinal fotoğrafta "tüm kredi kartları geçerlidir" yazısının olmadığı tespit edilmiştir (Arslantaş, 2023).

Görsel 6. Kızılay Başkanı Kerem Kınık'ın "*Tüm Kredi Kartları Geçerlidir*" Yazan Çadırın Önünde Poz Verdiği İddia Edilen Fotoğraf

Manipülasyon türündeki son haber ise deprem sonrası Süleyman Soylu'nun güncel halini gösterdiğine ilişkin bir fotoğrafla ilgilidir. İddiaya göre Soylu, depremlerden sonra sahada yıpranmış görünüyordu. Fotoğraf, tersine görsel arama yöntemiyle aratıldığında, fotoğrafın üzerinde dijital bir müdahale olduğu ve Soylu'nun fotoğrafına yaşlandırma efektinin uygulandığı görülmüştür (Keskin, 2023).

Görsel 7. Süleyman Soylu'nun Deprem Sonrasında Güncel Halini Gösterdiği İddia Edilen Fotoğraf

Sonuç ve Öneriler

Sosyal medyanın anonim yapısı her kullanıcının sahte kimliklerle yanlış haberler üretmesine olanak sağlamakta ve büyük bir bilgi kirliliğinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu noktada asıl tehlikenin haberlerin çok kısa süre içerisinde yayılması ve büyük kitlelere ulaşabilmesidir. Öte yandan sosyal medya platformları tarafından kullanılan algoritmalar; kullanıcıların geçmiş etkileşimlerini, beğenilerini, takip ettikleri hesapları göz önünde bulundurarak belirli içerikleri karşılarında çıkarmakta, izlenen içeriklere uygun yeni öneriler sunmakta ve kullanıcıların sosyal medyada daha fazla zaman geçirmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda algoritmalar da sahte içeriklerin hızla yayılmasını sağlayarak viral hale gelmesine neden olabilmekte ve dezenformasyonu artırmada aktif şekilde rol oynayabilmektedir.

Dezenformasyonun amaçlarından biri de kitleleri manipüle ederek onların hakikatle olan bağını kesmek ve mantıklı karar vermesini engellemektir. Böylelikle dezenformasyon tuzağına düşen bireyler, farkında olmadan yalan haber üreten kişilerin ya da grupların çıkarlarına hizmet etmiş olmaktadır. Doğru bilgiye erişmenin çok büyük önem taşıdığı salgın ve doğal afet gibi kriz durumlarında ise dezenformasyon ve manipülasyon faaliyetlerinde büyük artış yaşanmaktadır. Yakın zamanda ülkemizin yaşadığı Kahramanmaraş'taki büyük afet sonrası özellikle sosyal medya başta olmak üzere medyada çok fazla yalan haberin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu sahte içerikler gerek depremzedeleri gerekse deprem haberlerinden etkilenen bireyleri psikolojik yönden olumsuz etkilemiş ve yanlış şekilde manipüle edilmelerine yol açmıştır. Derin üzüntü, kaygı ve öfke ile hareket eden kişilerin, haberleri araştırmadan ve teyit etmeden sosyal medyada paylaşması, dezenformasyonun daha çok artmasına neden olmuştur.

Afet sürecinde özellikle sosyal medyada yer alan ve 6 Şubat-28 Mart 2023 tarihleri arasındaki şüpheli içerikleri analiz eden teyit.org adlı doğrulama platformunun elde ettiği verilere bakıldığında 98 haberin yanlış, 8 haberin doğru ve 4 haberin ise karma olduğu görülmüştür. Yanlış haber türleri incelendiğinde ise 47'sinin hatalı

ilişkilendirme, 14'nün uydurma, 3'nün taklit, 14'nün çarpıtma, 1 tanesinin manipülasyon/uydurma, 4'ünün hatalı ilişkilendirme/uydurma, 3'ünün bağlamdan koparma, 3'ünün hatalı ilişkilendirme/çarpıtma, 1'inin hatalı ilişkilendirme/bağlamdan koparma, 1 tanesinin manipülasyon/parodi ve 4'ünün de manipülasyon kategorisinde olduğu tespit edilmiştir.

Analiz sonuçları incelendiğinde, deprem sonrasında dolaşıma sokulan haberlerin büyük çoğunluğunun yanlış olduğu dikkati çekmektedir. Dezenformasyondaki artışın yine yakın zamanda yaşadığımız pandemi döneminde de yaşanması, bu durumun ciddiyetle ele alınması gereken ve toplumu tehdit eden bir sorun olduğu gerçeğine işaret etmektedir. Dolayısıyla hem devletin hem de sivil toplum örgütlerinin dezenformasyonla ve manipülasyonla daha çok mücadele etmesi ve sıkı tedbirler almaları gerekmektedir. Bireylerin de bu hususta gerekli hassasiyeti göstermesi, daha dikkatli davranması ve toplumsal sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmesi kritik önemdedir. Kullanıcıların, afet ve kriz zamanlarında sosyal medyada paylaşılan görsellerin kaynağına ve ne zaman çekildiği bilgisine ulaşması, en azından yanlış haberin daha fazla yayılmasını önleyecektir. Sosyal medyada şüpheli bir haberle karşılaşan kişi, bu haberi paylaşmadan önce haber doğrulama platformlarına bakarak yanlış içerikler ve gerçekler hakkında bilgi sahibi olabilir.

Dezenformasyon ve manipülasyon karşısında alınması gereken önlemlerden biri de bireylerin medya okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesidir. Bu noktada dijital medya okuryazarlığı ile sosyal medya okuryazarlığı da önem arz etmektedir. Aynı şekilde, hem medya okuryazarlığı hem de dijital/sosyal medya okuryazarlığı özellikle ebeveynlere de eğitim olarak verilmelidir. Özellikle, dijital göçmen olarak tabir edilen orta yaş ve üstü kitleler sosyal medyadaki bilgilerin doğruluğunu araştırmadan hem içeriğe inanmakta hem de sahte içerikleri bilinçsiz şekilde paylaşmaktadır. Dolayısıyla dijital göçmenlere de bu platformların bilinçli kullanımına yönelik eğitim/projeler geliştirilmelidir. Öte yandan medya okuryazarlığı dersinin eğitim müfredatlarında yer alarak okutulması gerekmektedir. Gerekli becerileri kazanan kişiler, medyanın yapısını ve işleyişini öğrenecek, kendilerine ulaşan görsel ya da sözel mesajları eleştirel bir bakış açısıyla yorumlayabilecek ve medyanın manipülasyon işlevinin farkına varabilecektir. Böylelikle bilgi kirliliğinin önüne geçilmesinde ve dezenformasyonun yayılımını azaltmada önemli bir adım atılmış olacaktır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Köreleme
Etik Beyan	* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Ithenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Ithenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

Arabacı, A.O. (2023). *Videonun Türkiye'deki Deprem Ardından Kabe'de Okunan Duayı Gösterdiği İddiası*, <https://teyit.org/analiz-videonun-turkiyedeki-depremin-ardindan-kabede-okunan-duayi-gosterdigi-iddiasi> <https://teyit.org/covid-19-asisi-ve-tedavisine-iliskin-iddialar/>, Erişim Tarihi: 27.03.2023.

Arslan, Ş. (2022). Sosyal Medya ve Dezenformasyon Tehdidinde Gazetecilik. *Aksaray İletişim Dergisi*, 4(2), 107-134.

Arslantaş, H. (04.03.2023). "Tüm Kredi Kartları Geçerlidir" Yazan Kızılay Çadırı Fotoğrafının Gerçek Olduğu İddiası, <https://teyit.org/analiz-tum-kredi-kartlari-gecerlidir-yazan-kizilay-cadiri-fotografinin-gercek-oldugu-iddiasi>, erişim tarihi: 29.03.2023.

Aydın, A. F. (2020). Post-Truth Dönemde Sosyal Medyada Dezenformasyon: Covid-19 (Yeni Koronavirüs) Pandemi Süreci. *Asya Studies*, 4 (12), 76-90.

Aydınalp, H.Ş. (2019). *Sosyal Medyada Manipülasyon: Pkk Tarafından Oluşturulan Haberler Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydın Özüdoğru, B. (2023). *2023 Yılında Gerçekleşen Kahramanmaraş Merkezli Deprem Etkileri ve Politika Önerileri, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu*. https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2023/notlar/2023_yilinda_gerceklesen_kahramanmaras_merkezli_depremin_etkileri_ve_politika_onerileri.pdf, Erişim Tarihi: 30.03.2023.

Björnsson, G. (2016) Outsourcing The Deep Self: Deep Self Discordance Does Not Explain Away Intuitions in Manipulation Arguments. *Philosophical Psychology*, 29 (5), 637-653.

Bradshaw, S. ve Howard P. N. (2018). The Global Organization Of Social Media Disinformation Campaigns. *Journal of International Affairs. Special Issue: Contentious Narratives: Digital Technology And The Attack On Liberal Democratic Norms*, 71(1/5): 23-32.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 30.03.2023.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023). *Dezenformasyon Bülteni*. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dezenformasyon-bulteni>, Erişim Tarihi: 30.03.2023.

Çömlekçi, M.F. ve Başol, O. (2019). Sosyal Medya Haberlerine Güven ve Kullanıcı Teyit Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı: 30, 55-77.

Elitaş, T. (2022). Dijital Manipülasyon 'Deepfake' Teknolojisi Ve Olmayanın İnandırıcılığı. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (49), 113-128.

Eroğlu, Ş. ve Çakmak, T. (2020). Post-Truth Dönemini Anlamak: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Yeni Medya Araçları Kapsamında Bilgi Bozuklukları ve Doğrulama Algılarının Değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 39, 307-325.

Ertem, Y.E. (2019). *Sosyal Medyada Dezenformasyon*. Yayınlanmamış Yüksek Lisansı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eyübagil, E. E. , Şafak Yaşar, Ş. , Çakanşimşek, E. B. , Duman, H. , Solak, H. İ. , Özkan, A. , Gezgin, C. , Yavaşoğlu, H. H. , Tiryakioglu, İ. , Poyraz, F. , Aktuğ, B. , Yiğit, C. Ö. , Özkaymak, Ç. ve Özener, H. (2023). 6 Şubat 2023 Sofalaca-Şehitkamil Gaziantep (Mw:7.7) ve Ekinözü Kahramanmaraş (Mw:7.6) Depremlerinin GNSS Gözlemlerine Bağlı Öncül Sonuçları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 23 (1) , 160-176.

Foça, M.A. (2019). *Sözlük: Yanlış Bilginin En Yaygın Yedi Türü*. <https://teyit.org/sozluk-yanlis-bilginin-en-yaygin-7-turu/>, Erişim Tarihi: 21.03.2023.

Göksun, Y. (2023). Afet Sürecinde Dezenformasyonla Mücadele. *Kriter- Siyaset, Toplum ve Ekonomi Dergisi*, Yıl:7 Sayı: 77, <https://kriterdergi.com/dosya-deprem-ve-afet-yonetimi/afet-surecinde-dezenformasyonla-mucadele>, Erişim Tarihi: 03.04.2023.

Güler, M. (2018). Bir Manipülasyon Aracı Olarak Rızanın İmalatı. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3 (5) , 75-101.

Güngör, E. (28.02.2023). *Görseldeki Tweetin Oğuzhan Uğur'a Ait Olduğu İddiası*, <https://teyit.org/analiz-gorseldeki-tweetin-oguzhan-ugura-ait-oldugu-iddiasi>, Erişim tarihi: 29.03.2023.

Güngör, K.S. (2023). Asrın Felaketinde Dezenformasyon, Manipülasyon, Komplo Teorileri ve Dezenformasyonla Mücadele. *Kriter- Siyaset, Toplum ve Ekonomi Dergisi*, Yıl:7 Sayı: 77, <https://kriterdergi.com/dosya-deprem-ve-afet-yonetimi/asrin-felaketinde-dezenformasyon-manipulasyon-komplo-teorileri-ve-dezenformasyonla-mucadele>, Erişim Tarihi: 03.04.2023.

İlgın, H.O. (2021). Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Halkla İlişkiler İlişkisi. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 303-322.

Karagöz, K. (2018). Post-Truth Çağında Yayıncılığın Geleceği. *TRT Akademi*, 3 (6), 678-708.

Karataş, Z. (2017). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* , 1 (1) , 68-86 .

Keskin, Ö.H. (28.03.2023). *Süleyman Soylu'nun Deprem Sonrası Güncel Halini Gösterdiği İddia Edilen Fotoğraf*, <https://teyit.org/analiz-suleyman-soylunun-deprem-sonrasi-guncel-halini-gosterdigi-iddia-edilen-fotoğraf>, erişim tarihi: 29.03.2023.

Kılıç, İ. (2023). *Çinli Arama Kurtarma Görevlisini Gösteren Fotoğrafların Yapay Zekayla Üretildiği İddiası* , <https://teyit.org/analiz-cinli-arama-kurtarma-gorevlisini-gosteren-fotoograflarin-yapay-zekayla-uretildiği-iddiasi>, erişim tarihi: 28.03.2023.

Kınay, K. ve Atalay, G. E. (2021). Sosyal Medyada Trol Hesaplar ve Algı Yönetimi: COVID-19 Sürecinde Twitter'da Aşı Karşıtlığı. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3 (2) , 56-63.

Kiraz, E. (2019). Sosyal Medya ve Algı Yönetimi: İngilterenin Brexit Sürecinde Sosyal Medya Dezenformasyonu. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 15 (1), 1, 1-18.

Maden, S. (2023). 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta Yaşanan Depremler Ekseninde Türkiye'de Deprem Haberciliğine Bakış: Prof. Dr. Süleyman İrvan ile Söyleşi. *Etkileşim*, 11, 406-420.

Özer, N. P. (2019). Gazete Haberlerinde Manipülasyon 28 Şubat Örneği. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 3 (2) , 213-236.

teyit.org (2023). 6 Şubat 2023 Türkiye Depremleri. <https://teyit.org/subat-2023-turkiye-depremleri>, Erişim Tarihi: 24.03.2023.

Toktay, Y. (2019). *Sosyal Medyada Dezenformasyon, Manipülasyon ve Propaganda Etkisi: Zeytin Dalı Harekâtı Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) (2023). 2023 Kahramanmaraş Depremi Afet Ön Değerlendirme Durum Raporu. <https://turkonfed.org/Files/ContentFile/turkonfed2023kahramanmarasdepremiafetdurumraporu021023-4718.pdf>, Erişim Tarihi: 30.03.2023.

Tüysüz, O. (2023). 3 Soruda Kahramanmaraş Depreminin Kendine Has Özellikleri. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-kahramanmaras-depreminin-kendine-has-ozellikleri/2818919>, Erişim Tarihi: 30.03.2023.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, D. (2023). Dua Eden Bulutların Kahramanmaraş Depremi İle Alakalı Olduğu İddiası, <https://teyit.org/analiz-dua-eden-bulutlarin-kahramanmaras-depremi-ile-alakali-oldugu-iddiasi>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

Yılmaz, A. M. B. (2013). Küreselleşme Sürecinde Haberde Manipülasyon Örnek Olay: Abd-Irak Savaşı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2 (1) .